STÍNOVÉ VZDĚLÁVÁNÍ JAKO ODRAZ KVALITY ŠKOLY?

SHADOW EDUCATION: A REFLECTION OF THE SCHOOL QUALITY?

Vít Šťastný[1], **Martin Chvál**[1], **Eliška Walterová**[1]

[1] Ústav výzkumu a rozvoje vzdělávání, Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, Praha

Abstrakt

Tato studie se zaměřuje na školní faktory (identifikované v dřívějších studiích), které souvisejí s (ne)využíváním stínového vzdělávání (soukromého doučování, SD) žáky školy. Regresní analýzy jsou prováděny na reprezentativním vzorku 1280 žáků 9. ročníků základních škol a příslušných ročníků víceletých gymnázií. Čím hůře žáci vnímají kvalitu školní výuky v matematice a českém jazyce, tím větší je pravděpodobnost, že využívají SD, to však neplatí pro angličtinu. Zvyšováním kvality výuky matematiky a češtiny tak školy mohou přímo snižovat potřebu SD v těchto předmětech.

Klíčová slova: *stínové vzdělávání, kvalita školy, soukromé doučování*

Abstract

This study focuses on previously identified school-related factors associated with the (non)use of shadow education (private tutoring, PT) by school's pupils. Regression analyses are performed on a representative sample of 1280 pupils in the 9th grade of primary schools and the relevant grades of multi-year gymnasia. The worse students perceive the quality of school teaching in mathematics and the Czech language, the more likely they are to use PT. However, the perceived quality is irrelevant in English. By increasing the quality of teaching mathematics and Czech, schools can directly reduce the need for PT in these subjects.

Keywords: *shadow education, school quality, private tutoring*

1 Úvod

Paralelně s expanzí formálního vzdělávání se celosvětově rozšířilo a v některých geografických oblastech nevídaných rozměrů nabylo také tzv. stínové

vzdělávání (Mori & Baker, 2010) souhrnně označující různé formy či druhy placené výuky nad rámec školního vzdělávání (soukromé doučování). V některých zemích se dokonce svým rozsahem či strukturní komplexností vyvinulo do takového stadia, že je označováno jako stínový vzdělávací systém (Bray, 1999, 2009).

2 Teorie

Významným tématem ve výzkumu stínového vzdělávání je analýza faktorů, které ovlivňují jeho prevalenci. Tyto faktory byly systematizovány Jokićem a Ristić Dedićovou (2013), jejichž model identifikuje faktory spojené 1) se žákem; 2) s jeho rodinou; 3) se školou; 4) se vzdělávacím systémem a vzdělávací politikou; a 5) se společností a kulturou, v níž fenomén existuje. Prezentovaná studie se zaměřuje na faktory spojené se školou a školním vzděláváním a jejím cílem je analyzovat, do jaké míry v českém kontextu tyto školní faktory souvisejí s (ne)využíváním stínového vzdělávání jednotlivými žáky. Prezentovaná analýza ověřuje konceptuální model navržený Šťastným a Walterovou (2019), kteří na základě systematického přehledu literatury identifikovali osm skupin školních faktorů souvisejících s využíváním stínového vzdělávání (způsoby jednání učitelů ve vztahu k SD, kvalita školy/výuky, realizované kurikulum, velikost tříd, dostupnost bezplatného doučování, partnerství školy a poskytovatelů soukromého doučování, diferenciace a socioekonomické složení žáků, další kontextuální charakteristiky školy).

3 Metodologie výzkumu

Prezentovaná kvantitativní studie je dílčím výstupem šířeji pojatého výzkumu využívajícího smíšený výzkumný design. Žáci do vzorku byli vybráni dvoustupňovým stratifikovaným výběrem. V prvním kroku bylo náhodně vybráno a osloveno 68 škol (stratifikačními kritérii byla velikost a druh školy, tj. základní nebo víceleté gymnázium), z nichž 43 se do výzkumu zapojilo (návratnost 63 %). V nich byli požádáni všichni žáci 9. tříd a příslušných ročníků víceletých gymnázií o vyplnění dotazníku. Z 1455 žáků dotazník vyplnilo a poskytlo použitelné odpovědi 1280 žáků. S tímto vzorkem bylo dále pracováno v binárních logistických regresních analýzách. Výzkumný nástroj byl modifikovanou verzí dotazníku z předchozího šetření (Šťastný, 2016) doplněnou o další

položky zjišťující frekvenci jednání učitelů ve vztahu k soukromému doučování a subjektivní vnímání kvality výuky žákem (tyto položky byly přejaty z projektu Cesta ke kvalitě).

4 Výsledky

Soukromé hodiny či kurzy využilo během studia na 2. stupni ZŠ či nižším gymnáziu 47 % žáků (N=604). Po kontrole pro velikost města, v němž se škola nachází, kulturní kapitál žákovy rodiny a pohlaví a známky v daném předmětu potvrdila analýza, že čím hůře žák vnímá kvalitu školní výuky v matematice a českém jazyce, tím vyšší je pravděpodobnost, že využije soukromé doučování v daném předmětu. To platí i v případě použití souhrnného agregovaného průměrného subjektivního vnímání kvality výuky všemi žáky v dané třídě jako indikátoru kvality výuky. V anglickém jazyce však tyto souvislosti nebyly zjištěny. Doporučení učitele využít stínové vzdělávání souvisí s jeho využíváním jen v matematice, ale ne jiných předmětech. Stínové vzdělávání v anglickém jazyce souvisí s tím, zda škola spolupracuje se soukromými poskytovateli takového vzdělávání. Nebyla však nalezena žádná souvislost s průměrnou velikostí třídy (počtem žáků ve výuce příslušného předmětu).

5 Závěry a diskuse

Výsledky analýzy ukázaly, že kvalitu školní výuky nelze spojovat s vyšší či nižší prevalencí soukromého doučování obecně bez rozlišení předmětu doučování, jehož specifika hrají roli. Školní výuka v anglickém jazyce může být žákem vnímána i pozitivně, avšak ve stínovém vzdělávání hledají žáci zpravidla procvičení nebo rozšíření toho, co se už naučili ve škole. Naopak je-li kvalita školní výuky v matematice nízká, soukromé doučování více využívají ti žáci, kteří mají problémy s pochopením učiva a ti, kteří se potřebují lépe připravit na přijímací řízení na navazující stupeň vzdělávání, jehož test z matematiky je součástí. Ti často hledají externí doučování, neboť bezplatné doučování nabízené školou jim nemusí pomoci, poskytuje-li ho tentýž vyučující. Zdá se tedy, že možnosti českých škol přímo či nepřímo ovlivňovat poptávku po stínovém vzdělávání jsou nejsilnější právě v matematice (a do jisté míry také v českém jazyce), a to právě skrze zvyšování kvality její výuky. Tato zjištění se liší od závěrů Guillové et al.

(2020) v Německu, podle kterých byla vyšší kvalita výuky spojena s nižší potřebou doučování v angličtině, nikoli však v němčině a matematice. Jejich indikátor kvality výuky byl nicméně vymezen úžeji než v naší studii.

Poděkování

Tato studie je výsledkem badatelské činnosti podporované Grantovou agenturou České republiky v rámci grantu Souvislosti mezi školním a stínovým vzděláváním: případ českých nižších sekundárních škol (reg. č. 18-00939S).

6 Literatura

Bray, M. (1999). *The shadow education system: Private tutoring and its implications for planners*. Paris: International Institute for Educational Planning.

Bray, M. (2009). *Confronting the shadow education system: What government policies for what private tutoring?* Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

Guill, K., Lüdtke, O., & Schwanenberg, J. (2020). A two-level study of predictors of private tutoring attendance at the beginning of secondary schooling in Germany: The role of individual learning support in the classroom. *British Educational Research Journal*, *46*(2), 437–457.

Jokić, B., & Ristić Dedić, Z. (2013). Conceptual framework of the decision concerning the use of private tutoring services. In B. Jokić (Ed.), *Emerging from the shadow: a comparative qualitative exploration of private tutoring in Eurasia* (s. 23–32). Zagreb: NEPC.

Mori, I., & Baker, D. (2010). The origin of universal shadow education: What the supplemental education phenomenon tells us about the postmodern institution of education. *Asia Pacific Education Review*, *11*(1), 36–48.

Šťastný, V. (2016). *Fenomén soukromého doučování jako stínový vzdělávací systém v České republice*. Disertační práce. Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy.

Šťastný, V., & Walterová, E. (2019). Vliv školy na využívání soukromého doučování. *Studia pædagogica*, *24*(1), 51–78.

SEKCE 3

Studenti učitelství